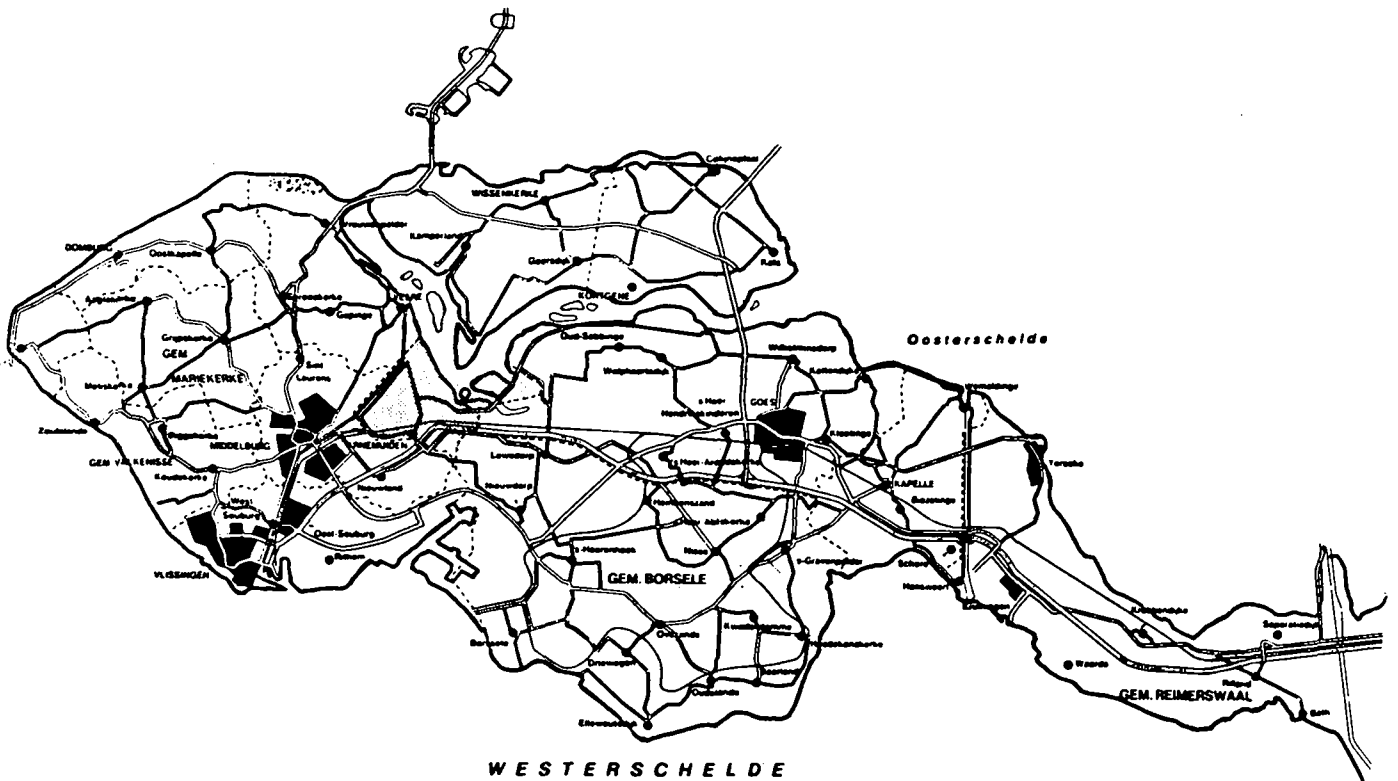

monumenten inventarisatie project Zeeland

gemeentebeschrijving

arnemuiden

(1994)

B.I. Sens

INHOUDSOPGAVE

	<u>Blz.</u>
VOORWOORD	5
1. INLEIDING	7
2. BODEMGESTELDHEID	7
3. GRONDGEBRUIK	8
4. INFRASTRUCTUUR	8
4.1 Wegen	8
4.2 Waterwegen	9
4.3 Spoorwegen	9
4.4 Dijken, kaden en dammen	9
5. NEDERZETTINGEN	9
5.1 Algemeen	9
5.2 Ontwikkeling per nederzetting	10
5.2.1 Arnhemuiden	10
5.2.2 Kleverskerke	11
5.2.3 Buitengebied	11

LITERATUURLIJST

ADRESLIJST VAN GEINVENTARISEERDE OBJECTEN EN COMPLEXEN

AFBEELDINGEN

VOORWOORD

Wat is het Monumenten Inventarisatie Project?

Door het rijk is in samenwerking met de provincies en de vier grote steden een project ontwikkeld dat als doel heeft de inventarisatie van jonge bouwkunst en stedenbouw in Nederland. "Jonge" betekent hier: tot stand gekomen in de periode midden 19e eeuw - Tweede Wereldoorlog.

De verkregen gegevens worden landelijk verzameld en verwerkt. Ze kunnen dienen als uitgangspunt voor verder onderzoek en voor het te voeren beleid van rijk, provincies en gemeenten. Ze bestaan uit regio- en gemeentebeschrijvingen en uit de inventarisatieresultaten (veldwerk).

Regiobeschrijving

De inventarisatie wordt per provincie (of grote stad) gebiedsgewijs aangepakt. Daartoe is de provincie Zeeland in drie werkgebieden verdeeld, namelijk Midden-Zeeland, Noord-Zeeland en Zeeuwsch-Vlaanderen.

Per gebied wordt eerst een regiobeschrijving gemaakt, met daarin een beschrijving van de historische en ruimtelijke ontwikkelingen in de periode ca. 1850 - 1945. Bij de beschrijving wordt globaal aandacht besteed aan de algemeen historische aspecten van bestuurlijke, landschappelijke, sociaal-economische en geografische aard.

Gemeentebeschrijving

Met behulp van de regiobeschrijving vindt nader onderzoek plaats per gemeente en per kern. In eerste instantie gebeurt dit op basis van literatuurstudie en vergelijkend kaartonderzoek. De resultaten hiervan worden aangevuld met gegevens uit de object- en complexinventarisatie. Het onderzoek leidt tot een korte beschrijving van de kernen per gemeente en de historische en ruimtelijke ontwikkeling daarvan, waarbij aandacht wordt besteed aan algemeen historische aspecten van onderwerpen die ook bij de regiobeschrijving zijn behandeld (zie boven).

Met behulp van (voornamelijk) historisch kaartmateriaal wordt inzicht gegeven in de ruimtelijke ontwikkelingen.

Wanneer een kern in de betrokken periode belangrijke functionele en stedenbouwkundige ontwikkelingen heeft doorgemaakt, wordt er bovendien een overzichtskaart toegevoegd van deze ontwikkelingen met een typologie van de uitbreidingen.

De regio- en gemeentebeschrijvingen vormen de basis voor het veldwerk. Het veldwerk bestaat uit inventarisaties van objecten, complexen en stedenbouwkundige structuren, die voor de periode belangrijk en/of kenmerkend of juist bijzonder zijn. Aan de gemeentebeschrijvingen is een adreslijst van geïnventariseerde objecten en complexen toegevoegd.

1. INLEIDING

De gemeente Arnemuiden ligt in het oosten van Walcheren en heeft een oppervlakte van 1.693 ha.

De gemeente grenst in het noorden aan de gemeente Veere, in het oosten aan de gemeente Goes en de gemeente Borsele, in het zuid-oosten aan de gemeente Vlissingen en in het zuiden en westen aan de gemeente Middelburg (afb. 1).

De gemeente bestaat uit de dorpen Arnemuiden en Kleverskerke. De gemeente Kleverskerke werd in 1857 opgeheven en bij Arnemuiden gevoegd.

2. BODEMGESTELDHEID

Walcheren bestond in de 12e eeuw uit een gebied dat in één keer bedijkt werd. Later werden aan de noord-oost en zuid-oost kant jongere landen ingedijkt (afb. 2).

Het gemeentelijk gebied werd in het westen ingenomen door een deel van de Polder Walcheren (oudland), in het midden door een complex van jongere inpolderingen (nieuwland) en in het noorden en oosten door onbedijkte gronden langs het Veerse Meer.

Het westelijk gelegen oudland werd gevormd door poelgronden met kreek-ruggen. De kreekruggronden waren door het inklinken van veengrond van de poelgronden hoger komen te liggen.

De invloed van de zee was zeer wisselend; vóór de bedijkingen en inpolderingen die vanaf de 12e eeuw plaatsvonden, bestond vrijwel alles uit niet bedijkte schorren met bewoning op de hogere delen.

Arnemuiden heeft lange tijd in open verbinding gestaan met de zee. Na 1550 werden de polders groter van oppervlakte met hogere dijken; men slaagde er toen ook in geulen af te sluiten, die nu soms nog als moerasgebieden in de polders liggen.

De Nieuwerkerke polder is in de 17e eeuw ingepolderd. Tot in de 20ste eeuw zijn er gronden ontgonnen en geschikt gemaakt voor de landbouw, zoals de gronden aan de Calandweg.

Ter bestrijding van hoge grondwaterstanden had de mens op Walcheren reeds vroeg voor kunstmatige afwatering gezorgd via slootjes naar sprinken (grote watergangen), vervolgens naar het Kanaal door Walcheren (1873) en tenslotte naar de zee. Dit gebeurde voor Arnemuiden via de Oostersluis bij Veere, waar in 1938 een electrisch gemaal bij werd geplaatst.

In het kader van de Ruilverkaveling Kleverskerke (jaren zestig van deze eeuw) werd de waterbeheersing verbeterd. Nu vindt lozing plaats via 4 grote watergangen en een sluis en gemaal bij Veere op het Kanaal door Walcheren.

3. GRONDGEBRUIK

Het oudland met de zwaardere poelgronden was voornamelijk in gebruik als grasland, met overgangen naar de hoger gelegen kreekruigen, die goed voor akkerbouw geschikt waren. Door het grote graslandareaal rekende men de bedrijven hier tot het gemengde type.

In de jonge polders lag de nadruk op de akkerbouw. Hier kwamen grotere bedrijven voor. Door verbetering van de afwatering kwam er steeds meer akkerbouw ten koste van grasland.

De verkaveling in het oud- en nieuwland was zeer verschillend. In het oudland was een onregelmatige blokpercelering karakteristiek, waarvan de begrenzing in grote lijnen bestond uit natuurlijke afscheidingen. Het nieuwland werd gekenmerkt door een meer planmatige aanpak met vooral rechthoekige perceelsvormen. Men creëerde hier ook grotere boerenerven. Een specifieke vorm hadden de langgerekte percelen op de plaats van de oude geul van de Arne, gelegen in lange smalle poldertjes.

In de jaren zestig van deze eeuw werd het gebied rond Kleverskerke in een ruilverkaveling heringericht. Hierdoor is het contrast tussen het oud- en nieuwland iets afgenomen.

4. INFRASTRUCTUUR

4.1 Wegen

De wegen liepen meestal op of langs de hoge ruggen en dijken en hadden daardoor in het oudland een grillig beloop. Zij maakten soms ruime omwegen. Toen het vervoer te voet veruit het belangrijkste was, leidde dit tot het ontstaan van veel kortere verbindingen tussen enerzijds de nederzettingen onderling en anderzijds de woning of boerderij en de kerk.

In de gemeente Arnemuiden was er zo'n kerkepad of voetpad van Arnemuiden naar Middelburg en van Arnemuiden naar Kleverskerke.

Tijdens de reconstructie van Walcheren na de innundatie van 1944 werd er naast een hoofdwegennet ook een landbouwwegennet gerealiseerd. Door invoering van dit landbouwwegennet vervielen de voetpaden of kerkepaden. In het nieuwland kende men een meer "zakelijk" wegenpatroon. De wegen lagen op of langs de dijken en liepen ook wel vanaf de dijk loodrecht de polder in. Bij de aanleg van het Arnekanaal (1868-1873) werd de grintweg naar Middelburg doorsneden. Daarom werd in 1872 ten oosten van Arnemuiden een nieuwe grintweg aangelegd in de richting van de straatweg van Middelburg naar Goes. Hiervoor werd de haven afgedamd. Dit is nog te herkennen in het deel van de Nieuwlandseweg dat in de kern van Arnemuiden ligt.

Bij de Ruilverkaveling Kleverskerke in de jaren zestig werden slechts enkele wegen in hun geheel gehandhaafd, terwijl andere werden aangepast. Slechts delen van de Van Cittersweg en Oranjepolderseweg zijn niet tot oudere wegen te herleiden.

4.2 Waterwegen

Toen in 1871 de spoordam door het Sloe werd aangelegd, werd Arnemuiden afgesloten van het open water. Het Rijk groef toen (1868-1873) het Arnekanaal, dat even ten noorden van Middelburg uitkwam op het Kanaal door Walcheren, zodat de vissersschepen zowel via Vlissingen als via Veere de zee konden bereiken. Bij het graven van dit drie kilometer lange kanaal werd voor een groot deel de loop van de oude rivier de Arne gevolgd, wat nog te zien is aan de vele bochten.

Een deel van het oude havenkanaal, ten noord-oosten van Arnemuiden, werd in 1891 ingepolderd, de Elizabethpolder.

4.3 Spoorwegen

Met de aanleg van de spoorlijn Roosendaal-Vlissingen (1868-1873) werd een belangrijk element aan de infrastructuur toegevoegd.

Voor de spoorlijn werd in 1871 de Sloedam daar aangelegd, waar het water het smalst was. Dit punt lag gunstig ten opzichte van Arnemuiden en Middelburg.

In 1871 werd in Arnemuiden het station gebouwd. Het is vrijwel ongewijzigd gebleven. De meeste vis werd per spoor verzonden.

4.4 Dijken, kaden en dammen

Het grootste deel van het gemeentelijk gebied bestaat uit bedijkingen van gronden in het Veerse Gat en het Sloe van vóór 1850.

De Sloedam werd in 1871 aangelegd, tussen Zuid-Beveland en Walcheren. Na 1871 werden in de haven van Arnemuiden verschillende dammen aangelegd.

5. NEDERZETTINGEN

5.1 Algemeen

De gemeente Arnemuiden bestaat uit twee dorpen: Arnemuiden en Kleverskerke. Deze liggen beide in het oudland.

Aantal inwoners

	1849	1899	1945	1993
Arnemuiden	1490	2133	2827	4810

5.2 Ontwikkeling per nederzetting

5.2.1 Arnemuiden

Arnemuiden is in de 13e eeuw ontstaan in de nabijheid van de Arnemonding. Het is twee maal, na door dijkvallen veroorzaakt grondverlies, opnieuw gesticht, het laatst ca. 1460. Als voorhaven van Middelburg ging het Arnemuiden aanvankelijk goed, maar al gauw kwam aan de bloei een einde, eerst door Middelburgse overheersing en na 1574, toen het plaatselijke stadsrechten kreeg en zich ging omwallen, door verzanding van rede en haven.

In later eeuwen was de visserij de voornaamste bron van inkomsten. Nu herinnert nauwelijks nog iets aan het verleden; enkele straatnamen en het beloop van de weg direct ten noorden van de spoorlijn geven nog aanwijzingen omtrent de vroegere verdedigingswerken (afb. 4 en 5).

De bebouwing van de kern Arnemuiden beperkte zich rond 1865 tot de Langstraat, de dwars hierop staande Westdijk en Noordstraat, de Lionstraat en de Nieuwstraat en een gedeelte van de Schoolstraat (afb. 3).

Aan de Langstraat bevond zich de Markt met de Hervormde Kerk, die in 1858 gebouwd was ter vervanging van de oude kerk, die te groot was geworden.

Het zuiden van de kern werd begrensd door het Arnekanaal, waarlangs zich de scheepstimmerwerf en andere aan de scheepvaart verbonden bedrijvigheid bevond.

Ten zuid-oosten van de kern werd in 1830 een begraafplaats aangelegd, die in 1918 werd uitgebreid.

De structuur ten noorden van het dorp werd in 1871 gewijzigd door de aanleg van de spoorlijn dwars door de vroegere verdedigingswerken heen. Aan het eind van de Westdijk ontstond het Stationsplein met het stationsgebouw. Bij het station werd in 1928 een vishal gebouwd, die tot 1957 als zodanig in gebruik was.

Pas aan het begin van deze eeuw vond uitbreiding buiten de wal plaats. Ten zuid-westen werd rond 1917 een arbeiderswijkje aangelegd in het Molenpoldertje: Tuindorp (nu voor het grootste deel vervangen door nieuwbouw). Langs de Molenweg en het begin van de Burgemeester Lantsheerweg ontstond lintbebouwing. Een groot deel van de Spoorstraat, het verlengde van de Nieuwstraat, werd rond 1915 van een aaneengesloten bebouwing voorzien. De Zuidwal werd rond 1926 bebouwd.

Na 1945 zijn veel huizen in de kern opgeruimd en door nieuwbouw vervangen.

Arnemuiden had een eigen electriciteitscentrale, die in 1929 door de PZEM werd overgenomen.

In het verlengde van de Molenweg (Keetweg) bevond zich oorspronkelijk een garnalenspellerij, gevestigd in twee arbeidershuisjes. In 1934 werd het bedrijf overgenomen door Vlamings Mosselen Industrie uit Arnemuiden. In dat jaar en in 1939 werden de eerste gebouwen neergezet. In 1941 ging het bedrijf over in andere handen, tot 1944. Vanaf ca. 1955 tot ca. 1982 was het complex door de Middelburgse lampvoetenfabriek Vitrite in gebruik. Tegenwoordig is er weer een mosselverwerkende industrie gevestigd.

Sinds de afdamming van het Veerse Gat in 1961 wordt de haven van Arne-
muiden niet veel meer gebruikt. Een deel van de vissers verplaatste zich
naar de havens van Colijnsplaat en Vlissingen.

Rond het dorp zijn enkele nieuwbouwwijken ontstaan.

5.2.2 Kleverskerke

Kleverskerke is een onvolledig ringdorp (de ring is niet duidelijk ont-
wikkeld, doordat er geen weg achterom de kerk loopt) dat zich nauwelijks
ontwikkeld heeft (afb. 3). Het middeleeuwse kerkje werd in 1861 afgebro-
ken en vervangen door een nieuw gebouw (1862). Tot 1964 was er een
schooltje. Na de aanleg van het Kanaal door Walcheren (1872) raakte Kle-
verskerke enigszins geïsoleerd.

5.2.3 Buitengebied

Het westelijk deel van het buitengebied is dichter bebouwd dan het oos-
telijk deel met de jonge polders, waar zich grotere boerderijen bevin-
den. Over het algemeen zijn er echter weinig complexen die als geheel
dateren uit de periode 1850-1945. De meeste zijn van oorsprong ouder of
ná 1945 herbouwd.

De nieuwe inpolderingen in het oosten zijn van ná 1945. Hier zijn in re-
cente tijden een groot recreatiecomplex met jachthaven en het vliegveld
Midden-Zeeland verzezen.

LITERATUURLIJST

A. Antheunisse, De Gemeente Arnemuiden, een nederzettingsgeografisch opstel, Middelburg 1967

Encyclopedie van Zeeland, 3 delen, Middelburg

A.F. Franken, Walcheren in het spoor van bedrijf en techniek, Middelburg (1988)

Gemeente Arnemuiden, Bestemmingsplan "Buitengebied", Kuiper Compagnons, Bureau voor Ruimtelijke Ordening en Architectuur B.V., Rotterdam-Arnhem 1987

F. Kalis, Niet meer dan een vlek: fragmenten uit het verleden van Kleverskerke, (Middelburg), 1981

100 Jaar Gereformeerde Kerk Arnemuiden, z.p. 1988

H.M. Kesteloo, Geschiedenis en plaatsbeschrijving van Arnemuiden, Middelburg, 1875

Kunstreisboek voor Nederland-Zeeland, Weesp 1985⁸

J. Kuyper, Gemeente-atlas van Nederland, V. Zeeland, Zaltbommel 1971 (oorspr. Leeuwarden, 1866)

Landschapsonderzoek Zeeland, deelgebied Walcheren, Provinciale Planologische Dienst voor Zeeland, Middelburg, 1986

G. de Nooijer, Arnemuiden in vroeger dagen, Middelburg 1978

F.P. Polderdijk en A. Buijs Jz., Geschiedenis van den Oranjepolder en van den voormaligen nieuwen Oranjepolder met omgeving in de gemeente Arnemuiden, z.p., 1942

Provinciale almanak voor Zeeland '87/'89, in opdracht van het provinciaal bestuur samengesteld door het bureau voorlichting der provincie, Middelburg 1986

M.H. Wilderom, Tussen Afsluitdammen en Deltadijken, III, Midden-Zeeland (Walcheren en Zuid-Beveland), Middelburg 1968

I.J. de Bert, Het schooltje van Kleverskerke, Zeeuws Tijdschrift 1966 (jrg. 16) nr. 3, p. 118-121

ADRESLIJST VAN GEINVENTARISEERDE OBJECTEN EN COMPLEXEN

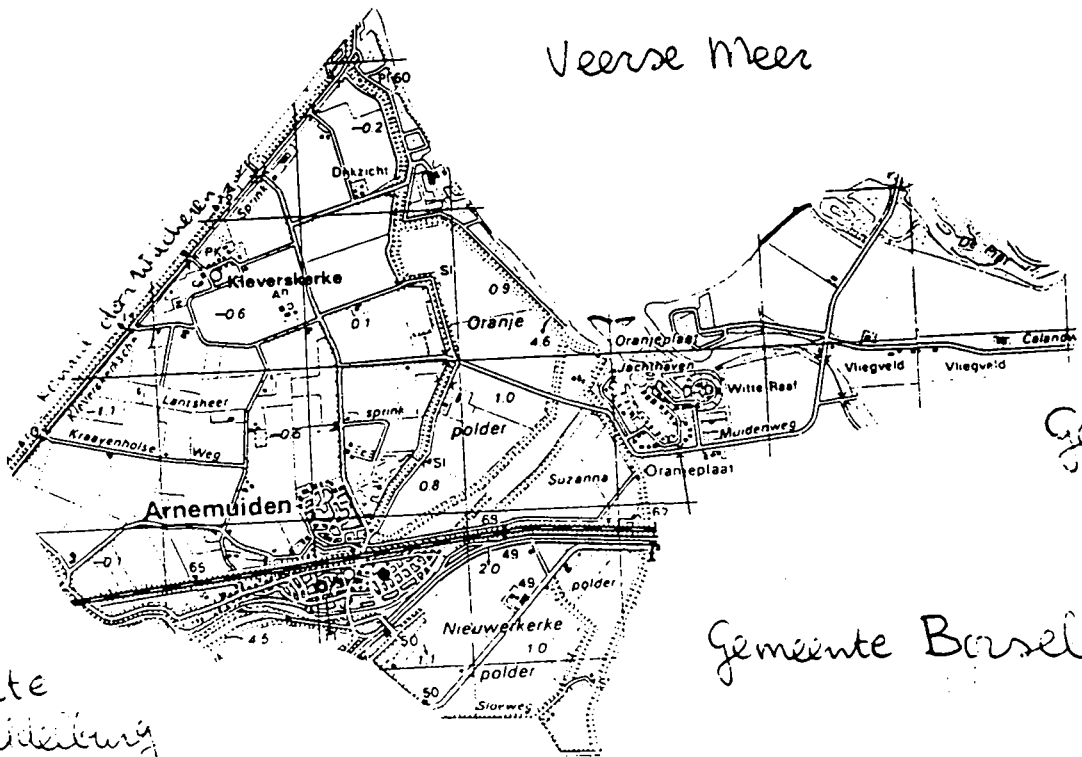
Unieke code	Acc. nr.	Gemeente	Kern	Straat	Huisnummer
ZL-AM-011	0001378	Arnhemuiden	Buitengebied	Burg. Lantsheerweg	11
ZL-AM-012	0001379	Arnhemuiden	Kleverskerke	Dorpsstraat	
ZL-AM-010	0001377	Arnhemuiden	Buitengebied	Kanaalweg	
ZL-AM-006	0001101	Arnhemuiden	Buitengebied	Kraayenholteweg	2
ZL-AM-016	0001383	Arnhemuiden	Buitengebied	Langweg	7
ZL-AM-005	0001100	Arnhemuiden	Arnhemuiden	Langstraat	35
ZL-AM-001	0001096	Arnhemuiden	Arnhemuiden	Markt	10
ZL-AM-013	0001380	Arnhemuiden	Arnhemuiden	Molenweg	1,3,5
ZL-AM-007	0001102	Arnhemuiden	Arnhemuiden	Molenweg	24
ZL-AM-009	0001104	Arnhemuiden	Arnhemuiden	Molenweg/Burg. Lantsheerweg	
ZL-AM-008	0001103	Arnhemuiden	Arnhemuiden	Roelse's weg	18
ZL-AM-015	0001382	Arnhemuiden	Buitengebied	Sloeweg	5
ZL-AM-002	0001097	Arnhemuiden	Arnhemuiden	Stationsplein	1
ZL-AM-003	0001098	Arnhemuiden	Arnhemuiden	Stationsplein	7
ZL-AM-014	0001381	Arnhemuiden	Buitengebied	Veerseweg	2,1
ZL-AM-004	0001099	Arnhemuiden	Arnhemuiden	Zuidwal	11-45

AFBEELDINGEN

1. Gemeente Arnemuiden, 1989
2. Bodemkaart
3. Gemeente Arnemuiden, 1866, uit: J. Kuyper, Gemeente-atlas van Nederland. V. Zeeland, Zaltbommel 1971 (oorspr. Leeuwarden 1866)
4. Arnemuiden, 1988
5. Arnemuiden, ca. 1945

Gemeente Veere

Veerse Meer

Gemeente Goes

Gemeente Middelburg

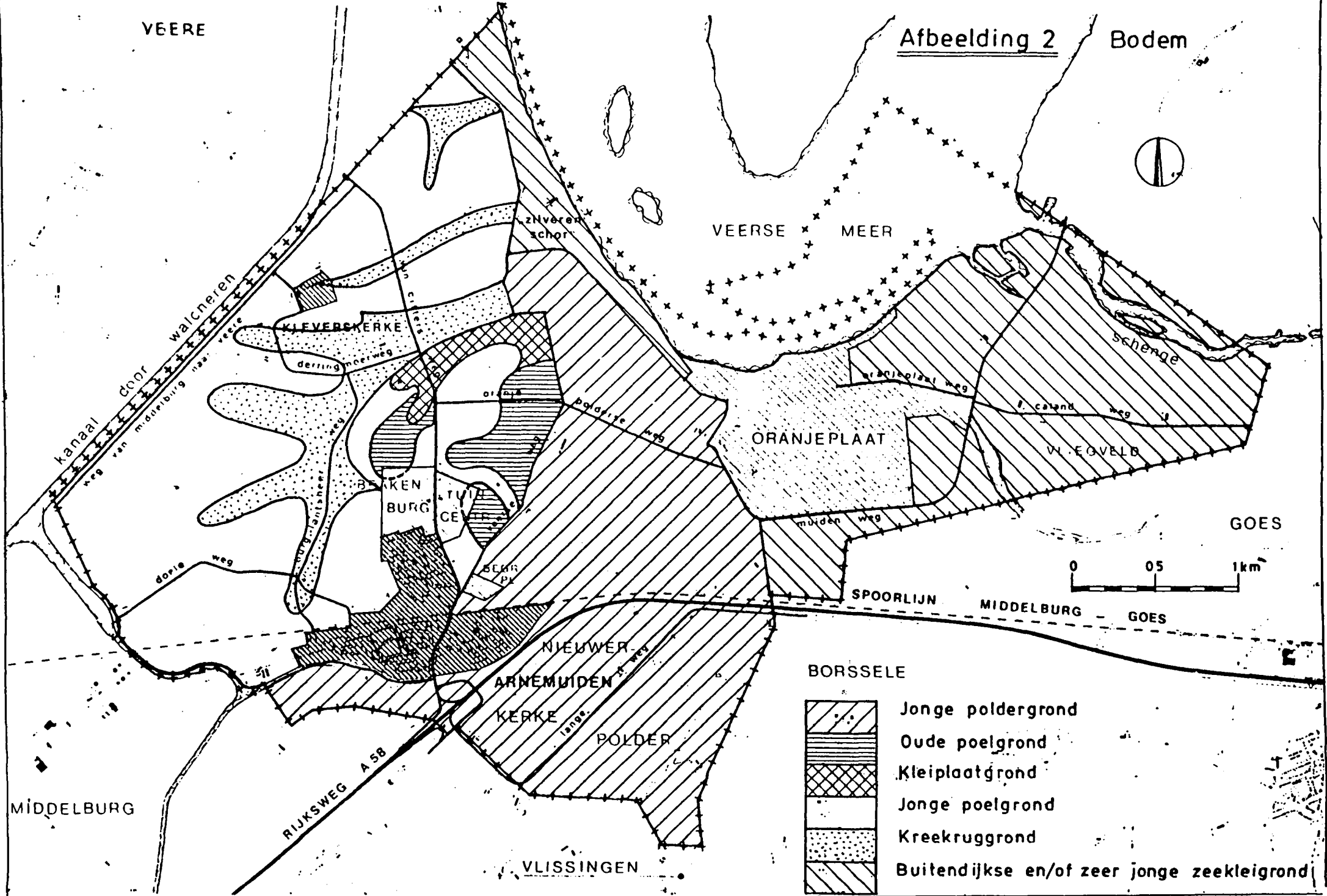
Gemeente Borsele

Gemeente Vlissingen

Afbeelding 1

VEERE

Afbeelding 2 Bodem

VEERSE MEER

Scherpe

ORANJEPLAAT

W. EGVELD

GOES

SPOORLIJN MIDDELBURG GOES

MIDDELBURG

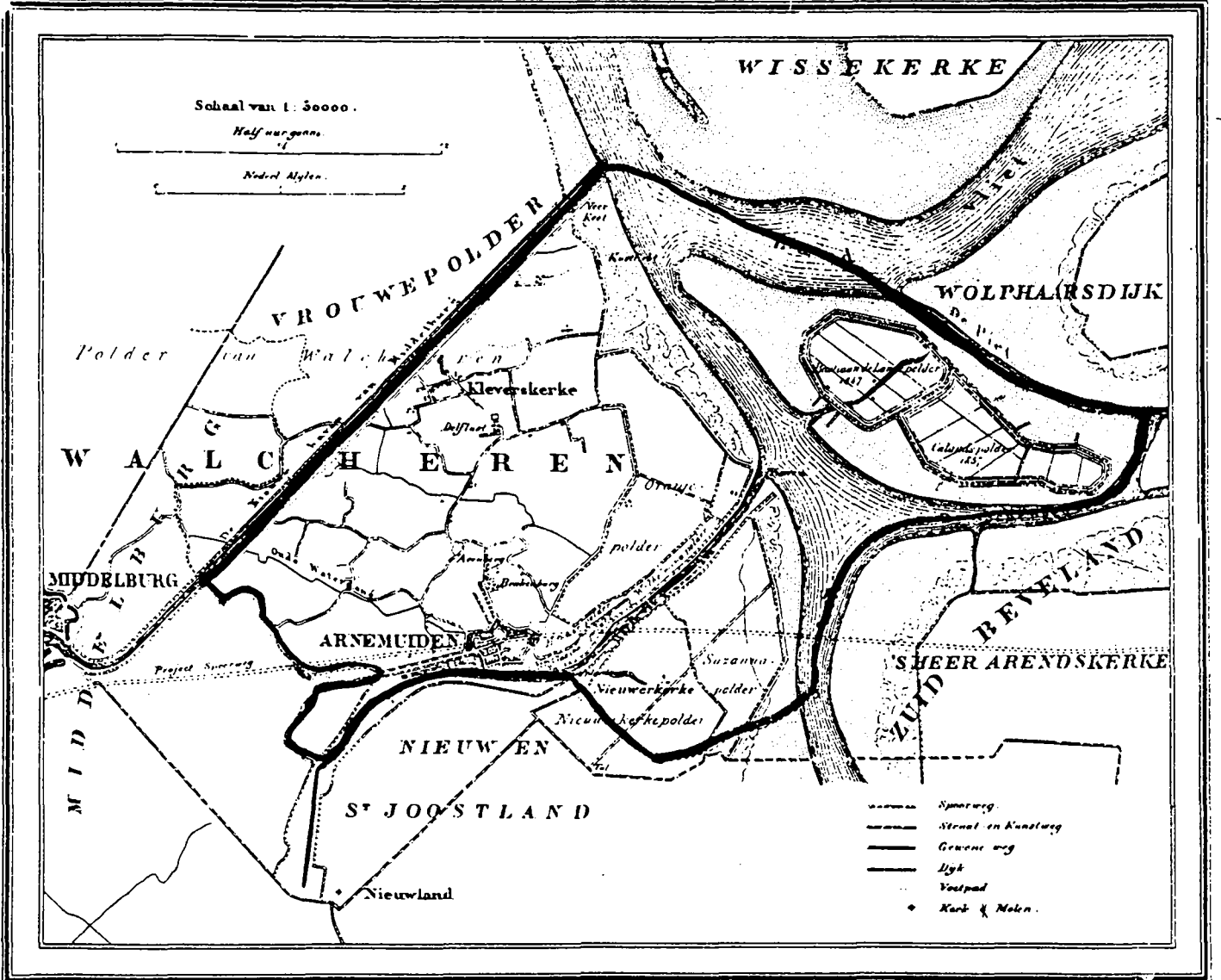
RIJKSWEG A58

VLISSINGEN

BORSSELE

- Jonge poldergrond
- Oude poelgrond
- Kleiplategrond
- Jonge poelgrond
- Kreekruggrond
- Buitendijkse en/of zeer jonge zeekleigrond

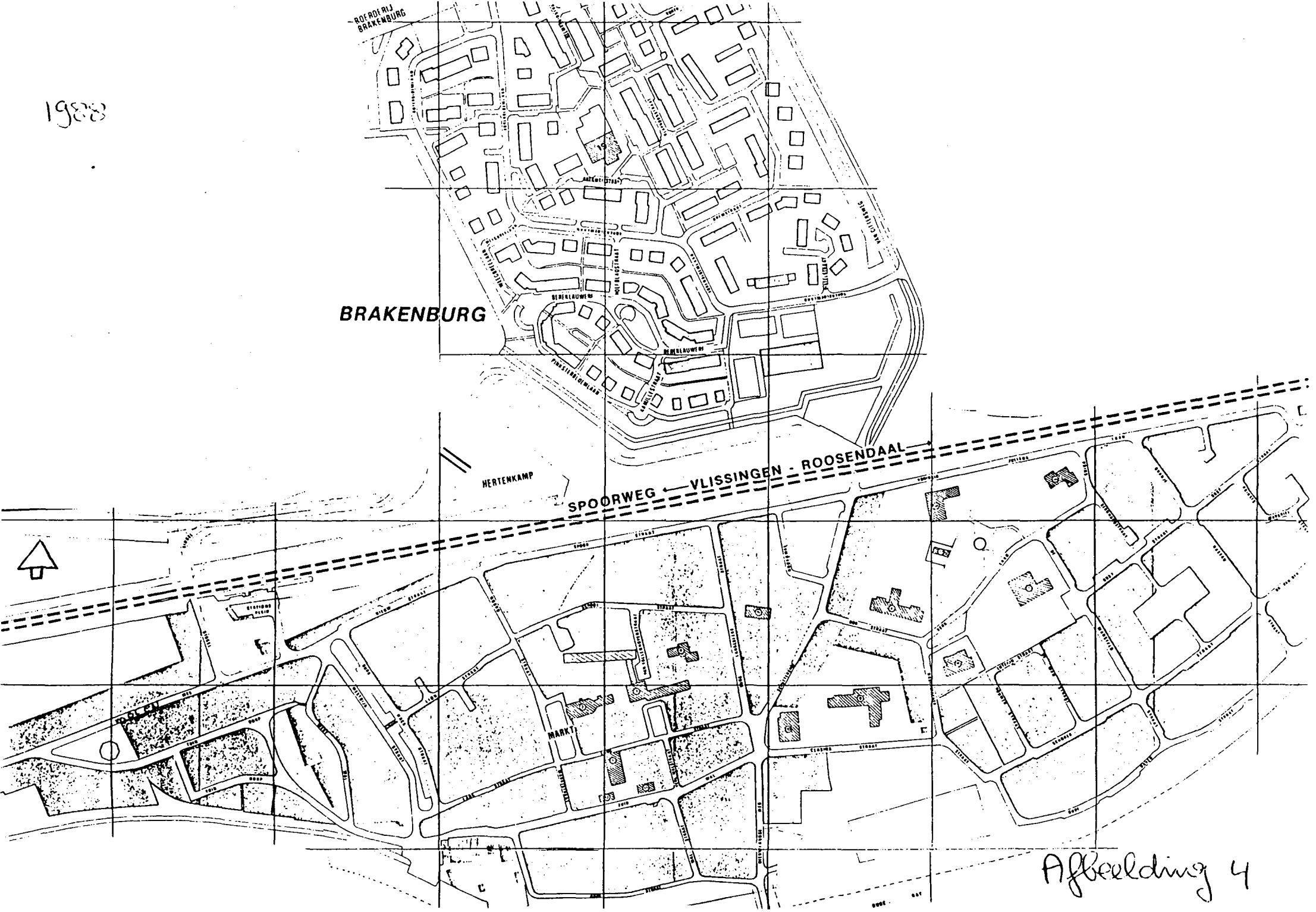
1866

Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden

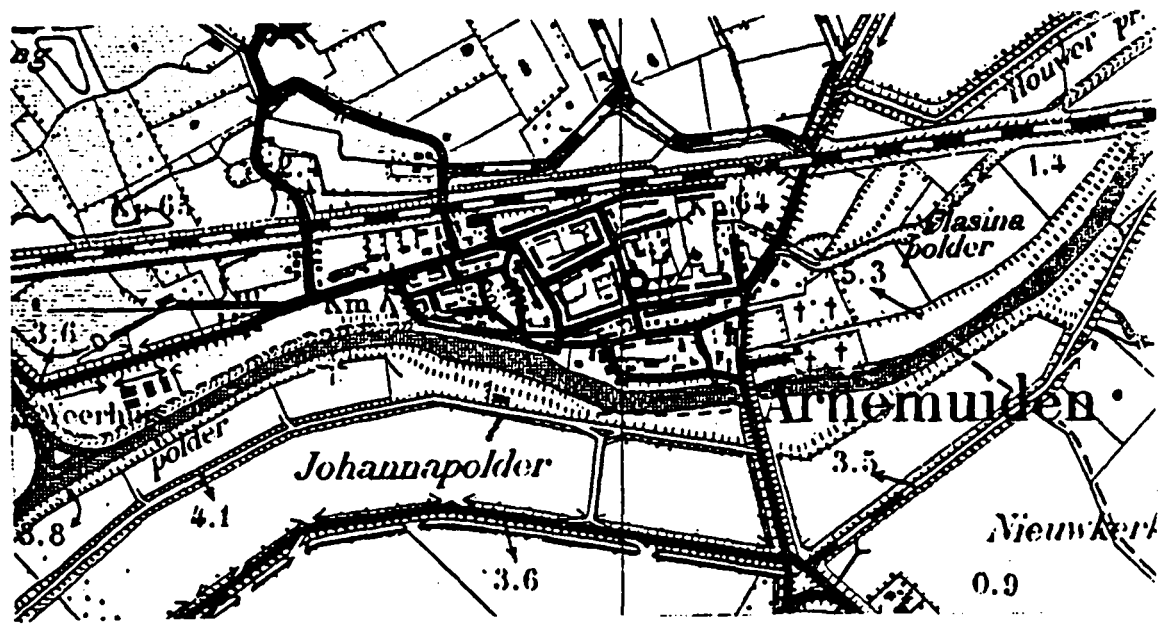
1235 Buiders, 1500 Inwoners.

Afbeelding 3

1988

Afbeelding 4

ca. 1945

Afbeelding 5